

УДК 343.985 : 343.137.5
DOI: 10.31733/2078-3566-2019-2-125-129

Шендрик В.В.[©]
доктор юридичних
наук, професор,
Заслужений юрист
України

Гнатюк В.В.[©]
здобувач

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ ШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Досліджено сучасний стан та особливості правового регулювання використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції. Зокрема автором проаналізовано сучасні наукові підходи до розгляду питань правового регулювання в теорії оперативно-розшукової діяльності взагалі та безпосередньо дотичних до обраної проблематики. Надано класифікацію нормативних актів, що регулюють використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції, суб'єктів такої діяльності та правовідносин, що виникають при цьому.

Ключові слова: *правове регулювання, використання, негласні штатні працівники, підрозділи кримінальної поліції.*

Постановка проблеми. Сучасна кримінальна обстановка та практика правоохоронних органів України характеризується тим, що використання наявного арсеналу оперативних сил, засобів і заходів на основі існуючих традиційних організаційних форм щодо здобуття первинної оперативно-розшукової інформації не дає можливості досягти докорінного перелому в протидії організованим кримінальним структурам, встановити контроль за економікою країни, організувати якісне перекриття усіх потенційно кримінальних об'єктів. Тобто сьогодні злочинність чинить активну протидію правоохоронним органам, зокрема завдяки володінню значними фінансовими ресурсами, що дозволяє використовувати найновітніші технічні засоби, залучати до співпраці спеціалістів з розвідувальної та контррозвідувальної роботи (наприклад: з числа колишніх працівників спецпідрозділів правоохоронних органів та військової розвідки), встановлювати зв'язки з корумпованими особами у вищих ешелонах влади, що, у свою чергу, унеможлиблює якісне отримання правоохоронцями первинної оперативно-розшукової інформації.

Водночас вивчення світової практики і досвіду протидії злочинності дає підстави стверджувати, що найбільш ефективними заходами оперативно-розшукового характеру є здійснення спеціальних оперативно-тактичних операцій, що включають в себе різні способи використання негласних штатних працівників. Тому сьогодні існує доцільність використання нових форм роботи з негласним апаратом, у першу чергу за рахунок вдосконалення чинного законодавства у частині ефективності використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Здійснений аналіз загальноюридичної та спеціальної літератури показав, що досліджуваному питанню прямо або опосередковано приділяли увагу вчені різних сфер юридичної науки, зокрема: О.П. Бойко, А.А. Венедіктов, Д.І. Горишний, М.Л. Грібов, В.А. Дашко,

© Шендрик В.В., 2019
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8967-7223>
ord-hnuvs@ukr.net

© Гнатюк В.В., 2019
ord-hnuvs@ukr.net

П.В. Євдокімов, В.П. Євтушок, М.В. Корнієнко, А.С. Морозов, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорєцький, Л.П. Скалозуб, І.В. Сервецький, М.В. Стащак, Л.Г. Титаренко, Н.С. Філіппенко, І.А. Федчак, Р.А. Халілев, В.В. Шендрік та ін. Цими та іншими вченими здебільшого досліджувались питання, пов'язані із організаційно-тактичними особливостями використання негласних штатних працівників, згідно із законодавством, яке діяло до прийняття Кримінального процесуального кодексу у 2012 році. Означене вказує на необхідність і актуальність вивчення тематики правового регулювання використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції.

Метою статті є визначення сучасного стану та особливостей правового регулювання використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції.

Виклад основного матеріалу. Національним законодавством уповноваженим працівникам поліції надано право у своїй службовій діяльності використовувати можливості гласних та негласних штатних та позаштатних працівників з метою пошуку, отримання первинної оперативної інформації та фіксації фактичних даних про підготовку або вчинення протиправних дій. Однак практика свідчить, що сьогодні існує нагальна проблема визначення законодавчих аспектів використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції.

Разом з цим слід зазначити, що в теорії оперативно-розшукової діяльності існує декілька підходів до наукової апробації питання правового регулювання будь-якого виду суспільних відносин.

Зокрема як приклад можна навести позицію окремих вчених (О. Ю. Анциферов, О.Ю. Зуєв, М. В. Стащак, В. В. Шендрік та ін. [1–4]) щодо класифікації правовідносин, які виникають під час оперативно-розшукової діяльності і мають комплексний, двосторонній, а в деяких випадках і багатосторонній, характер та які умовно можна поділити за призначенням на такі групи:

- перша – це правовідносини, що виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, усередині між собою та серед різних оперативних підрозділів правоохоронних органів, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність чи які виконують правоохоронні функції (внутрішні, системні правовідносини). Мають управлінський характер, характерні горизонтально-вертикальні стосунки;

- друга – правовідносини, що виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності (оперативними підрозділами) та різними державними та недержавними установами, організаціями, підприємствами, засобами масової інформації і подібними структурами у зв'язку зі здійсненням оперативно-розшукової діяльності;

- третя – правовідносини, що виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності та особами, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності на конфіденційній та інших основах;

- четверта – правовідносини, що виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності та особами, які потрапили до поля зору оперативних підрозділів з інших причин, – задумують, готують чи вчиняють злочини, підозрюються у вчиненні злочинів, ухиляються від кримінального судочинства, безвісно відсутні та інше;

- п'ята – правовідносини, які виникають між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності та особами, які захищаються у процесі її здійснення;

- шоста – правовідносини, що виникають у процесі використання оперативно-розшукових сил, засобів, методів та способів вирішення оперативно-розшукових задач для боротьби зі злочинністю та документування злочинної діяльності;

- сьома – правовідносини, що виникають у процесі проведення спеціальних оперативно-розшукових заходів;

- восьма – правовідносини, що виникають у процесі переведення оперативно-розшукової інформації із площини конспіративного провадження в офіційне;

- дев'ята – правовідносини, що виникають у процесі прокурорського нагляду та судового контролю за здійсненням оперативно-розшукової діяльності [4, с. 72].

Натомість інша група вчених (Л.І. Собченко, К.В. Шахова, С.Р. Тагієв та ін. [5–7]) висловлюють думку, що через розгляд лише правовідносин відбувається неповне дослідження проблематики правового регулювання, оскільки не завжди можна охопити та визначити усіх можливих суб'єктів певного виду діяльності. Зважаючи на це доцільним є, по-перше, визначення нормативних актів, які регулюють певні процеси, а лише потім визначення існуючих при цьому суб'єктів та правовідносин між ними.

Принагідно зазначимо думку Л.І. Собченко, яка стверджує, що залежно від існу-

ючої юридичної природи, нормативні акти, що регулюють забезпечення режиму секретності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції, поділяються на три групи.

Зокрема, на думку вказаної авторки, першу групу нормативних актів, що входять до системи правового регулювання забезпечення режиму секретності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції, утворюють нормативні акти міжнародного права. Л.В. Собченко обґрунтовує це тим, що в доповіді Генерального секретаря ОБСЄ зазначається, що поліція є найбільш помітним проявом державної влади, відповідальною за громадську безпеку, а перебуваючи під величезним тиском населення, щоб протистояти росту злочинності, загрозам міжнародної і національної безпеки, поліція повинна діяти не тільки відповідно до національного законодавства, а й відповідно до норм міжнародного права [5, с. 156].

Стосовно другої групи нормативних актів, які складають правові засади забезпечення режиму секретності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності на загальнодержавному рівні, то до неї доцільно, на думку Л.І. Собченко, віднести такі: Конституцію України; Закони України: «Про інформацію»; «Про державну таємницю»; «Про Національну поліцію»; «Про Національне антикорупційне бюро України»; «Про прокуратуру»; «Про державне бюро розслідувань»; «Про Службу безпеки» тощо; кодифіковані закони: Кримінальний кодекс України; Кримінальний процесуальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; постанови Кабінету Міністрів України: від 30 липня 1996 р. № 878 «Про затвердження Положення про порядок надання, скасування та переоформлення допуску громадян України до державної таємниці» та ін.

Третю групу, на погляд зазначеної авторки, складають нормативні акти міжвідомчого та відомчого характеру, тобто ті, що визначають організаційно-тактичні засади певного виду діяльності [5, с. 155].

Доволі близькі за змістом до наведених є судження О.Г. Цветкова, який розглядав дотичне до досліджуваного питання. Зокрема, на думку О.Г. Цветкова, усі нормативні акти доцільно поділити на три групи:

- перша – визначає загальні правові начала та принципи, конституційні та правові гарантії громадян та суб'єктів оперативно-розшукової діяльності;
- друга – визначає статус правоохоронних органів, їх завдання і функції при здійсненні оперативно-розшукової діяльності;
- третя – регламентує організаційно-тактичні, фінансові та інші положення оперативно-розшукової діяльності, а також визначає коло суб'єктів ОРД щодо протидії конкретним видам злочинів [8, с. 7].

Спираючись на означену класифікацію та думки науковців, О.Г. Цветковим поділено законодавчі акти, які регламентують впровадження в організовані злочинні групи, на такі групи:

а) законодавчі акти, які визначають правову основу діяльності усіх державних органів (Конституція України, міжнародні договори та угоди, Укази Президента, що стосуються загальних питань боротьби із злочинністю, постанови Верховної Ради України);

б) законодавчі акти, що визначають правові умови здійснення оперативно-розшукової діяльності, права та обов'язки оперативних апаратів, а також порядок використання її результатів (КК України, КПК України, Закони України “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про міліцію”, “Про прокуратуру” та ін.);

в) законодавчі акти з питань боротьби з окремими видами злочинів (наприклад, Закон України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, “Про державний захист працівників суду та співробітників правоохоронних органів”, “Про боротьбу з незаконним обігом наркотиків та прекурсорів”, “Про захист інформації”, “Про митну службу” та ін.) [8, с. 7].

Враховуючи такі доволі ґрунтовні наукові дослідження щодо проблем правового регулювання оперативно-розшукових процесів взагалі та дотичної до обраної проблематики вважаємо також доцільним визначитись із класифікацією нормативних актів, що регулюють процес використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції та існуючих при цьому правовідносин.

Отже, аналізуючи чинне законодавство слід зазначити про те, що використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції регулюють такі нормативні акти:

1) акти міжнародного законодавства, в яких прямо чи опосередковано передбачено можливість використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції, в тому числі на території інших держав під час здійснення міжнародного співробітництва (наприклад, Збірник стандартів і норм Організації Об'єднаних Націй в галузі попередження злочинності і кримінального правосуддя, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (КТОП) 2000 року і доповнюючий її Протокол: про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, Протокол проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю і повітряю і Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, його складових частин, а також боєприпасів до неї (в яких представлені короткі відомості про важливі заходи з проведення розслідувань у боротьбі із серйозними злочинами та організованою злочинністю) тощо). Вказані нормативні акти передбачають можливість досягнення завдань поліції шляхом використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції;

2) нормативні акти Національного законодавства:

- на рівні законів, в яких визначено основні положення використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції, зокрема Конституція України, Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру» тощо;

- на рівні підзаконних актів, які чітко визначають організаційно-тактичні засади використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції (здебільшого закритого характеру).

Що стосується безпосередньої класифікації правовідносин та суб'єктів використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції, то практика свідчить, що завжди, з однієї сторони будуть суб'єктами негласні штатні працівники, а з іншої – підрозділи кримінальної поліції та особи, злочинна діяльність яких документується, треті особи, що не мають відношення до злочинної чи правоохоронної діяльності, однак в силу певних обставин вступають у відносини негласними штатними працівниками, а також працівники контролюючих органів.

Висновок. Отже, підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що правове регулювання використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції – це складний процес, що в загальному вигляді характеризується наявністю великої кількості нормативних актів, які його регулюють, суб'єктів такої діяльності та різноманітних правовідносин між ними.

Бібліографічні посилання

1. Анциферов О. Ю., Сташак М. В., Шендрюк В. В. Основи оперативно-розшукової діяльності: навч. посібник. Харків: Вид-во ХНУВС, 2015. 312 с.
2. Зуєв О. Ю. Протидія збуту майна, одержаного злочинним шляхом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 20 с.
3. Албул С.В., Анциферов О.Ю., Сташак М.В. Теоретично-прикладні засади протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності у районі проведення антитерористичної операції: монографія. Харків: Вид-во ХНУВС, 2015. 232 с.
4. Кравченко Ю.Ф. Попередження і розкриття злочинів підрозділами карного розшуку: підручник. Київ: РВВ МВС України, 2000. 392 с.
5. Собченко Л. І. Засади правового регулювання режиму секретності в оперативно-розшуковій діяльності підрозділів кримінальної поліції. Форум права. 2018. № 2. С. 151–157. URL: <http://forumprava.pp.ua/files/151-157-2018-220-.pdf>.
6. Шахова К. В. Протидія згвалтуванням (за матеріалами підрозділів карного розшуку): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 225 с.
7. Тагієв С. Р. Негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному судочинстві України: монографія. Київ: ВД «Декор», 2015. 470 с.
8. Цветков О.Г. Впровадження негласних працівників оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у організовані злочинні організації (теоретичні, науково-практичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04. Київ: НАВСУ, 2002. 16 с.

Надійшла до редакції 12.06.2019

References

1. Antsyferov, O.Y., Stashchak, M.V., Shendryk V.V. (2015) *Osnovy operatyvno-rozshukovoyi diyal'-nosti* [Fundamentals of operative-search activity]: navch. posibnyk. Kharkiv: Vyd-vo KHNUVS [in Ukr.].
2. Zuyev, O. Yu. (2015) *Protydiya zbutu mayna, oderzhanoho zlochynnym shlyakhom* [Coun-

teraction to the sale of property obtained by crime]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv [in Ukr.].

3. Albul S.V., Antsyferov O.Yu., Stashchak M.V. (2015) Teoretychno-prykladni zasady protydyi pid-rozdilamy karnoho rozshuku zlochynam proty vlasnosti u rayoni provedennya antyterrorystychnoyi operatsiyi [Theoretical and applied principles of counteraction to sub-sections of criminal investigation for crimes against property in the area of anti-terrorist operation]: monohrafiya. Kharkiv: Vyd-vo KHNUVS [in Ukr.].

4. Kravchenko, Yu.F. (2000) Poperedzhennya i rozkryttya zlochyniv pidrozdilamy karnoho rozshuku [Criminal Investigation Prevention and Disclosure]: pidruchnyk. Kyiv: RVV MVS Ukrainy [in Ukr.].

5. Sobchenko, L.I. (2018) Zasady pravovoho rehulyuvannya rezhymu sekretnosti v operatyvno-rozshukoviy diyal'nosti pidrozdiliv kryminal'noyi politysiyi [Principles of legal regulation of the secrecy regime in the operational-search activity of criminal police units]. *Forum prava*, 2, 151-157. URL: <http://forumprava.pp.ua/files/151-157-2018-220-.pdf> [in Ukr.].

6. Shakhova, K.V. (2014) Protydiya zgvaltuvannam (za materialamy pidrozdiliv karnoho rozshuku) [Counteraction to rape (based on materials of criminal investigation units)]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv [in Ukr.].

7. Tahiyev S.R. (2015) Nehlasni slidchi (rozshukovi) diyi v kryminal'nomu sudochynstvi Ukrainy [Covered investigative (search) actions in criminal proceedings in Ukraine]: mo-nohrafiya. Kyiv: VD «Dekor» [in Ukr.].

8. Tsvyetkov, O.H. (2002) Vprovadzhennya nehlasnykh pratsivnykiv operatyvnykh pidrozdiliv orhaniv vnutrishnikh sprav u orhanizovani zlochynni orhanizatsiyi (teoretychni, naukovopraktychni aspekty) [Introduction of undercover agents of operational units of law enforcement agencies in organized criminal organizations (theoretical, scientific and practical aspects)]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 21.07.04. Kyiv: NAVSU [in Ukr.].

SUMMARY

Gnatyuk V.V., Shendrik V.V. Separate aspects of the legal regulation of the use of undercover staff by the units of the criminal police. The article examines the legal regulation of the use of silent staff by the units of the criminal police. In particular, the author analyzes modern scientific approaches to the general consideration of issues of legal regulation in the theory of operational and investigative activities and directly related to the chosen problem. The classification of normative acts regulating the use of silent staff by units of the criminal police is given, in particular:

1) acts of international law in which directly or indirectly allows the use of silent police officers by units of the criminal police, including in the territory of other states in the course of international cooperation (for example, the United Nations Crime Prevention and Criminal Proceedings Collection of United Nations standards and norms, The United Nations Convention against Transnational Organized Crime (CEDAW), 2000, and its Supplementary Protocol: on prevention and suppression Trafficking in human beings, in particular women and children, and the Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, and the Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, its Parts and Ammunition (in which brief information is provided) on important measures for conducting investigations in the fight against serious crimes and organized crime), etc.). The indicated normative acts provide for the possibility of achieving the tasks of the police through the use of silent police officers by the units of the criminal police;

2) normative acts of the national legislation:

- At the level of laws, which defines the main provisions for the use of silent police officers by the units of the criminal police, in particular the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine ("On Operational Investigative Activity", "On the National Police", "On the Prosecutor's Office", etc.);

- at the level of by-laws, which clearly define the organizational and tactical basis for the use of silent police officers by the units of the criminal police (mostly closed-ended).

The legal relations and subjects of the use of silent staff members by the units of the criminal police are distinguished, in particular, practice shows that always on one side the subjects will be full-time clandestine employees, and on the other: units of the criminal police, persons whose criminal activity is documented, third parties not are related to criminal or law enforcement activities, however, due to certain circumstances, they enter into relations with regular salaried employees, employees of the controlling bodies.

Keywords: *legal regulation, use, staffed secret employees, units of criminal police.*